

Marked by conflicting tendencies of the process of consolidation of Ukrainian society, recreated the role in it of the intelligentsia. Her loyalty to the Imperial power is seen only as a purely external manifestation, due to the need to adapt to the established autocracy of living conditions. Against the background of such devices focus on the personal contribution of the representatives of the Ukrainian cultural elite to the cause of national revival.

Key words: *double identity, patriotism, cultural elite, the Russian Empire, the nobility, the intelligentsia, the national revival.*

Отримано: 26.11.2017

УДК 929:355.083.1(447)«16»

В. В. Степанков

ГЕТЬМАН БЕЗТАЛАННОЇ ДОЛІ: СПРОБА РЕКОНСТРУКЦІЇ ІСТОРИЧНОГО ПОРТРЕТА СТЕПАНА ОПАРИ

Стаття присвячена висвітленню життя і діяльності Степана Опари, котрому судилося упродовж 2-х місяців (липень-серпень 1665 р.) володіти гетьманською булавою у Правобережній Україні. Внаслідок вкрай короткочасного терміну перебуванні при владі й обмеженості кола джерел, що проливають світло на його буття й участь у революції, постать цього володаря булави є маловідомою в історичній літературі.

З'ясовано, що походив з родини спадкоємних козаків Опар. Брав активну участь у революційних подіях 1648-1665 рр. У кінці 50-х рр. став Медведівським сотником, а 1661 р. обіймав посаду Чигиринського полковника; виконував дипломатичні доручення Ю. Хмельницького. Восени 1664 р. сформував, вочевидь, Медведівський полк. Весною 1665 р. уже контролював Чигиринщину, а в червні оволодів Уманню. Маючи великий авторитет, на початку липня обирається радою гетьманом. Його діяльність спрямовувалася на поновлення самостійності Української держави по р. Случ. Однак, прямолінійність у діях, помилки у відносинах з татарами, інтриги білоцерківського коменданта й частково генерального обозного П. Дорошенка обумовили його арешт 28 серпня татарами. Подальша доля невідома: за одними даними помер в ув'язненні у Польщі, за іншими – був страчений поляками.

Ключові слова: *Степан Опара, гетьман, козацька старшина, Павло Тетеря, повстання, Правобережна Україна, козаки, татари, Кримське ханство, П. Дорошенко, Я. Стахурський.*

Серед плеяди володарів булави доби Національної революції XVII ст. вкрай поверхово досліджена постать С. Опари й, очевидно, не випадково. Адже він перебував при владі тільки два місяці (початок липня – 28 серпня 1665 р.), а також про його діяльність упродовж 1648-1664 рр. майже нічого не промовляють джерела. Внаслідок чого в історіографії склався стереотип про нього як «випадкового» (за збігу обставин) носія найвищої влади у Правобережній гетьманщині, позбавленого політичних здібностей. Одним словом – формувався образ авантюриста. Але, як на наш погляд, це далеко не так. Адже він належав до кола патріо-

тично налаштованих старшин, які домагалися незалежності для козацької України.

В українській історіографії вперше звернув увагу на постать С. Опари М. Костомаров. В очах історика він виглядав сміливим честолюбцем, що прагнув заволодіти булавою за допомогою татар [21, с.46-49]. Д. Дорошенко у своїх працях, використовуючи польські джерела, що не збереглися до нашого часу, зробив успішну спробу «змалювати» політичний портрет С. Опари, акцентувавши увагу на його намірах добитися незалежності від Речі Посполитої та Московії [19, с.49-51; 20, с.30-41]. Сучасний дослідник Т. Чухліб у нарисі, присвяченому висвітленню політичної біографії гетьмана, спромігся найповніше показати його роль в антипольському повстанні 1664-1665 рр. Поділяємо висловлене ним міркування про спроби С. Опари повернутися до політики Б. Хмельницького [26, с.54-64]. У польській історіографії спеціальні розвідки про нього опублікували В. Маєвський [30, s.147-199] та А. Харатим [29, s.326-329]. Окремих аспектів життя і діяльності С. Опари торкалися у своїх працях В. Брехуненко, В. Газін, В. Горобець, В. Кривошея, Ю. Мицик, Ян Перденя, В. Смолій, В. Степанков, Т. Яковлева й інші автори.

Вважаємо, що С. Опара належав до спадкоємного козацького роду Опар. Відомо – Моїсей Опара в 1638 р. обіймав посаду сотника Черкаського полку [22, с.84]. Найімовірніше всього він був або батьком Степана, або дядьком. Можемо з впевненістю констатувати, що взяв активну участь в революційних подіях 1648-1649 рр., а тому потрапив до реєстру Війська Запорозького 1649 р. в особі козака Медведівської сотні Чигиринського полку [14, с.37]. Цей факт дає підстави припустити місцем проживання його сім'ї місто Медведівку. В другій половині 50-х рр. він дослужився до посади Медведівського сотника, який потрапив в поле зору гетьмана Ю. Хмельницького. Враховуючи, очевидно, його заслуги перед Військом Запорозьким, останній на початку січня 1661 р. відправив Степана в якості посла до короля Яна Казимира. Мав клопотатися про припинення зловживань з боку жовнірів і татар, дозволу козакам проживати у шляхетських маєтках, надіслання польських підрозділів на Лівобережну Україну для надання допомоги полкам наказного гетьмана П. Дорошенка тощо [13, с.74-77]. Не виключено, що в окремому листі гетьман прохав короля обдарувати С. Опару. Відгукуючись на нього, Ян Казимир надав йому у володіння два хутори у Чигиринському старостві [18, с.285; 32, с.49]. Цього ж року кілька місяців обіймав посаду Чигиринського полковника [22, с.179, 300].

Ймовірно всього не взяв участі у складі чигиринського полку у поході польського короля і гетьмана П. Тетері на Лівобережну Україну (листопад 1663 – березень 1664 рр.). Не приєднався він також і до антипольського повстання, що розгорялося у Правобережжі упродовж весни-літа 1664 р. Водночас не підтримував каральних операцій П. Тетері й київського воєводи С. Чарнецького. Складається враження, що восени цього ж року включається у

політичну боротьбу, плекаючи наміри перехопити булаву. Першим кроком на цьому шляху стало підпорядкування своїй владі території між Черкасами і Чигирином, до складу якої входили такі міста як Медведівка, Жаботин, Сміла, Кам'янка й інші [8, с.234; 26, с.57; 30, с.177, 179; 31, с.113]. Адміністративним центром цього району стає місто Медведівка, а С. Опара вірогідніше всього обирається полковником (можливо почалося формування Медведівського полку). Намагаючись зберегти самостійність, він вдається, як з'ясував В. Маєвський, до тактики лавірування між І. Брюховецьким (лівобережним гетьманом), П. Тетерею і татарами [26, с.57; 30, с.179; 31, с.113]. Її реалізації сприяв його помітний вплив на перебіг боротьби за контроль над Чигиринщиною. Десь у другій половині жовтня тимчасово визнав владу І. Брюховецького, зміцнивши таким чином позиції лівобережного гетьмана. В свою чергу П. Тетеря й С. Чарнецький звернулися до нього як «запорозького полковника» з листами (перша половина листопада), намагаючись переконати у доцільності підпорядкування владі короля [2, арк.26-28; 8, с.233; 31, с.113]. Проте він відмовився від цієї пропозиції, намагаючись водночас опертися на допомогу кримського хана Мегмед-Гірея, обіцяючи тому прийняти його протекцію [8, с.244; 26, с.57]. Однак, під тиском І. Брюховецького змушений був на деякий час від цього плану відмовитися й в листі до царя засвідчити останньому особисту вірність [8, с.238, 244].

У кінці лютого – на початку березня 1665 р. на терени, які контролювалися С. Опарою, розпочав наступ П. Тетеря. Враховуючи істотну перевагу противника полковник, аби уникнути розгрому, визнав підданство Яну Казимиру [7, арк.1604]. Цей маневр дозволив йому не лише зберегти «статус кво», але й продовж квітня-травня розширити сферу свого впливу за рахунок поселень, які раніше визнавали регімент І. Брюховецького. За свідченням лівобережного гетьмана, той розсилав «звабливі листи» до козаків і посполитих, переконуючи їх не сподіватися на допомогу Московії і приєднуватися до нього [8, с.282; 31, с.113]. Його енергійність і рішучість, зростання авторитету серед козаків, декларування вірності Яну Казимиру почало формувати у хворого П. Тетері образ можливого спадкоємця гетьманської булави [29, с.327; 31, с.113]. Ніхто не здогадувався, що саме в цей час він активно шукав порозуміння і підтримки з боку кримських мурз. Десь у кінці травня – на початку червня вислав посольство до Мегмед-Гірея, яке мало на меті довідатися про ставлення хана до ідеї «унезалежнення від Польщі» Війська Запорозького. Отримавши негативну відповідь, наступне посольство С. Опари уже задекларувало вірність королю і попрохало хана з'явитися в «Україну з головними силами орди» [31, с.113]. Володар Криму, хоча сам не вирушив в похід, але вислав йому на допомогу чималі сили татар, очолювані Каммамбет-мурзою, Батиршою й іншими відомим очільниками [9, с.38].

Тим часом С. Опара, сформувавши 2 полки (кінний і піший), до яких приєднався татарський підрозділ, перейшов до рішучих

наступальних дій. І 21 червня оволодів Уманню, міщани якої здали йому місто і видали московську заложу (80 осіб) [8, с.275-276; 17, с.183; 19, с.50; 20, с.34-36; 26, с.58; 29, с.327]. Його дії знайшли підтримку з боку значної частини козацтва, котрі в ньому почали вбачати свого майбутнього гетьмана (П. Тетеря, зазнавши кількох значних поразок, поспішно виїхав до Польщі). За визнанням охтирського гармаша, «... черкаси Малоросійських різних міст в полку при гетьмані, і вони гетьмана ні в чому не слухають, і від них чиниться хиткість велика, сподіваються того, що вони незабаром перейдуть до Апарі. А Опару задніпровські козаки обирають гетьманом на місце Тетері; а Тетері на правду у живих не має» [24, с.400]. «З легкої руки» Д. Дорошенка в історіографії набрала поширення думка, що він тут «проголосив себе гетьманом та призначив генеральну старшину» [16, с.197; 17, с.183; 19, с.50; 20, с.35-36; 26, с.58]. Як на наш погляд, С. Опара не міг порушити традиції Війська Запорозького й самочинно проголосити себе гетьманом, тому до скликання козацької ради на р. Росаві (у своїх листах до козаків закликав прибувати на неї) титулувався: «старший Війська Запорозького» [29, с.327]. Водночас займає м. Лисянку й інші поселення. Показово, що в Умані та Лисянці засвідчує присягу на вірність Яну Казимиру [28, с.69; 29, с.327]. Ймовірніше всього, у такий спосіб хотів приховати орієнтацію на Крим і Порту.

Кидається у вічі його надзвичайно енергійна агітаційна діяльність: розсилає листи, відозви й універсали до козацтва й поспільства. Стислі відомості про них дозволяють окреслити контури його політичних задумів. Зокрема, обіцяв козакам за допомогою татар домогтися для України тих вольностей «які вона мала за Богдана Хмельницького»; наполягав на виведенні з міст польських залож, не згадував у них й імені короля, підписуючись «старшим братом Війська Запорозького» тощо [19, с.49-50; 20, с.36-38; 28, с.69-70; 29, с.327; 31, с.114]. До початку липня спромігся оволодіти всіма містами біля Чигирина, Корсуня й Канева. Правда, спроби захопити власне Канев та Корсунь зазнали невдачі внаслідок протидії з боку російських підрозділів і козаків Переяславського полку [12, с.332; 20, с.36-37; 26, с.58; 28, с.70].

Зібрана козацька рада (на початку липня) на р. Росаві обрала його гетьманом Війська Запорозького. Після чого призначає генеральних старшин, зокрема, П. Дорошенка – генеральним обозним, Самійла Фридрикевича – генеральним осавулом й інших. Утвердившись при владі, вирішив зайняти Білу Церкву та навколишні містечка. Оскільки власних сил для цього не вистачало, почав шукати порозуміння з проросійськи налаштованими полковниками (які раніше вели боротьбу з П. Тетерю і польськими підрозділами) – кальницьким Мельником й брацавським Василем Дрозденком [9, с.26; 21, с.46; 28, с.71; 29, с.327; 31, с.114]. Разом з тим він хотів домогтися легітимізації від хана своєї гетьманської влади, що фактично означало б прийняття протекції з боку Мегмед-Гірея. Взамін обіцяв віддавати в ясир «непокірних йому жителів» [8, с.307; 21, с.46; 32, с.77]. З другого боку, демонстру-

вав відданість Польській Короні. Так, о другій половині липня відправив посольство до короля, яке з'явилося до нього 28 серпня. Запропоновані ним пункти прохань Війська Запорозького дозволяють з'ясувати основні положення політичних поглядів С. Опари. Вони полягали у наступному:

- виведення підрозділів польського війська «з України»;
- польські і литовські війська, які мали наступати на Московію, не повинні були просуватися через терени «України». У випадку необхідності полки Війська Запорозького «разом з татарами» самі мали якнайшвидше вирушати їм на допомогу;
- «щоб пани в Україні самі не мешкали, а (перебували) лише їхні урядники. А вони (Військо Запорозьке – В.С.) самі всі належні панам прибутки будуть віддавати»;
- король має якнайшвидше вислати комісарів «в Україну» для розробки і затвердження умов договору;
- всі московські залоги мають бути захоплені і, як в'язні, відправлені королю.

Посли мали клопотатися також про затвердження королем С. Опари (замість П. Тетері) гетьманом України [5, арк.276]. Їх аналіз переконливо промовляє, що новообраний гетьман намагався відродити самостійність Української держави, зробивши номінальною її залежність від Речі Посполитої. Кордон між ними мав проходити по р. Случ. Виношував наміри спонукати православне духовенство Правобережної гетьманщини у «церковних молитвах не згадувати імені Яна Казимира». Не випадково наказав до часу повернення послів припинити поставки продовольства і фуражу польським залогам. Почав висловлювати міркування про доцільність прийняття протекції султана [20, с.37; 26, с.60; 28, с.70; 29, с.328; 31, с.114; 32, с.77].

Енергійна діяльність С. Опари вкрай занепокоїла як І. Брюховецького, його соратників і російських воєвод, так і білоцерківського коменданта Яна Стахурського. На переконання лівобережного гетьмана й В. Дрозденка, «розкольник» С. Опара «пішов слідами проклятого Тетері» і «розпочав нову війну» [3, арк.71; 8, с.300-301, 306-307]. Київський воєвода Нікіта Львов у листі до царя від 27 серпня висловлював побоювання, аби В. Дрозденко не приєднався до С. Опари, бо інакше при ньому «буде багатолюдство велике» [8, с.306]. Зі свого боку, Я. Стахурський «розкусив» суть антипольського вектора політики гетьмана й вдався до негайних контрдій. По-перше, став підбурювати проти гетьмана козаків Білоцерківського, Чигиринського і Черкаського полків. Припускаємо, що вступив у контакт з групою опозиційно налаштованих до нього старшин, серед яких перебував і П. Дорошенко. По-друге, почав намовляти очільника кримських татар Каммамбет-мурзу до усунення С. Опари від влади [20, с.37-38; 25, с.88; 26, с.59-61; 28, с.71; 29, с.327; 31, с.114].

З другої декади серпня С. Опара намагається встановити свій контроль уже й під околицями Києва, зайнявши Васильків,

Мотовилівку, Фастів й інші містечка [8, с.306; 12, с.63]. Не виключаємо, що в нього визріває план домагатися возз'єднання Правобережної гетьманщини з Лівобережною й усунення від влади І. Брюховецького. Мабуть саме тому шукав порозуміння з В. Дрозденком та І. Сірком [26, с.61; 27, с.462-463]. Проте реалізації цих планів найбільше перешкодили, як на наш погляд, зроблені саме ним прорахунки, а не інтриги Я. Стахурського й частково П. Дорошенка [16, с.197; 19, с.52-53; 20, с.39-40; 25, с.88; 26, с.61; 28, с.72]. Вони проявлялися у наступному:

- він діяв занадто прямолінійно, майже не приховуючи мети домогтися унезалежнення від Речі Посполитої (натяк на це знаходимо в анонімній “Римованій хроніці” [6, арк.146 зв.]). Як зауважував В. Горобець, він відкрито декларував свої антипольські настрої [18, с.442], налаштовуючи таким чином проти себе не тільки білоцерківського коменданта, але й пропольські зорієнтованих старшин [20, с.37; 25, с.88; 28, с.71; 29, с.328; 32, с.77]. За даними захоплених з його табору під Богуславом козаків, С. Опара у листі до брацлавського полковника схиляв того приєднатися до нього, аби разом “короля воювати” [8, с.308];

- не спромігся об'єктивно оцінити настрої кримської знаті, помилково вважаючи в неї існування зацікавленості в створенні українсько-кримського антипольського союзу. Маємо свідчення анонімного автора (вочевидь Я. Стахурського) від 21 вересня, що гетьман намагався схилити орду до вторгнення у Польщу “обіцяючи підтримку сил всієї України” [4, арк.392]. Така пропозиція не могла не викликати гострої негативної реакції з боку мурз, оскільки вони залишалися вірними укладеному раніше ханом договору з королем про союз і спільні дії проти ворогів;

- будучи владним і рішучим, С. Опара необачно (не порозумівшись із Каммамбет-мурзою) наказав стратити одного з мурз та 50 татар, котрі, як на його розуміння, порушили укладену ним з ханом угоду. Цей вчинок вкрай розлютив очільника татар, який вирішив помститися [4, арк.392]. Загальним підсумком цих прорахунків і стали трагічні для нього події 28 серпня.

Цього дня кримська знать запросила його з старшинами “на раду” для вироблення плану спільних дій. Коли вони з'явилися до їхнього табору, татари напали на них, пограбували й “пов'язали”. Мурзи, “кинувши йому в очі листа”, написаного ним В. Дрозденку (той переслав його татарам), обвинуватили в тому, що “... ти королю і нам присягав, а нині хочеш воювати” [8, с.308]. Після чого вчинили напад на козацький табір, але, зазнавши втрат, змушені були відступити. Вступивши з козаками у переговори, вона запропонували їм обрати гетьманом П. Дорошенка. Ця пропозиція була прийнята і козацька рада ухвалила відповідне рішення [8, с.308; 11, с.98; 19, с.50-51; 20, с.39-40; 25, с.88-89; 27, с.458-459; 32, с.77-78]. Каммамбет-мурза спочатку відправив С. Опару до Криму, але, за вкуп П. Дорошенка, повернув екс-гетьмана назад, відіславши Я. Стахурському.

Потрапивши до білоцерківської в'язниці, як з'ясував Д. Дорошенко, С. Опара під час допиту обіцяв коменданту за своє звільнення допомогти ввести польську залогу до Умані і підпорядкувати владі короля Запоріжжя. Проте той не пішов йому на зустріч [8, с.308; 9, с.30; 20, с.39-40; 26, с.61-62]. Натомість Я. Стахурський доставив його П. Дорошенку, який розпорядився перенаправити бранця до Яна Казимира. Подальша доля С. Опари невідома. За одними даними, він був страчений, за іншими – завершив свій життєвий шлях в ув'язненні [7, арк.1650; 1654; 9, с.35; 15, с.362-363; 26, с.62; 27, с.459-460; 29, с.328-329; 31, с.114].

Незважаючи на те, що С. Опара володів булавою менше 2-х місяців, його роль у політичному житті Гетьманщини середини 60-х рр. виявилася вельми значущою. По-перше, в умовах глибокої політичної кризи першої половини 60-х рр. вдався до відродження основних положень програми Б. Хмельницького [26, с.62]. По-друге, повернув на порядок денний політичного життя реалізацію ідеї незалежності козацької України (по р. Случ). По-третє, за обставин внутрішньополітичної анархії у Правобережній Україні спромігся згуртувати навколо себе кращих представників козацької старшини, які пізніше склали ядро еліти, на яку опирався П. Дорошенко. Так, у його таборі під Богуславом уже перебували старшини і козаки 9 городових полків, а також 2-х серденяцьких і 4-х піхотних «запорозьких» тощо [10, с.236]. По-четверте, в соціально-економічній політиці взяв курс на відновлення соціально-економічних завоювань поспільства і нерестрових козаків. По-п'яте, у досягненні поставленої мети однозначно орієнтувався на південний вектор зовнішньої політики (Крим і Порту).

Маємо усі підстави припустити, що саме ці, сформульовані ним засади, і лягли в основу державотворчої діяльності гетьмана П. Дорошенка.

Список використаних джерел та літератури:

1. Архів головний актів давніх (Варшава). Ф. 358, Спр. № 467. 62 арк.
2. Архів Інституту історії України НАН України. Оп.3. Спр. № 18. 264 арк.
3. Архів Інституту історії України НАН України. Оп.3. Спр. № 20. 192 арк.
4. Бібліотека музею Чорторийських (Краків). ВР. Спр. № 159. 748 арк.
5. Бібліотека музею Чорторийських (Краків). ВР. Спр. № 1657. 542 арк.
6. Бібліотека польської академії наук. ВР. Спр. № 1275. 167 зв. арк.
7. Львівська національна наукова бібліотека ім. В. Стефаника. Ф. 5. Спр. № 189. 1669 арк.
8. Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России. Санкт-Петербург, 1867. Т. 5. 322 с.
9. Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России. Санкт-Петербург, 1869. Т. 6. 280 с.
10. Крикун М. Інструкція послам Війська Запорозького на Варшавський сейм 1666 року і відповідь на неї короля Яна Казимира // *Козацтво Правобережної України в другій половині XVII – на початку XVIII століття. Статті і матеріали*. Київ, 2006. С. 205-248.
11. Літопис Самовидця / Видання підготував кандидат філологічних наук Я.І. Дзира. Київ, 1971. 207 с.

12. Малороссийский приказ. Описи фонда № 229 Российского государственного архива древних актов / отв. ред. Т.Г. Таирова-Яковлева. Москва, 2012. 496 с.
13. Памятники, изданные Временной комиссией для разбора древних актов. Київ, 1859. Т. 4. 676 с.
14. Реєстр Війська Запорозького 1649 року / підгот. до друку О.В. Тодійчук (голова упоряд.) та ін.; редкол.: Ф.П. Шевченко (відп. ред.) та ін. Київ, 1995. 592 с.
15. Kochowski W. Historia panowania Jana Kazimierza / Wydana z rękopis-
tu przez Edwarda Raczyńskiego. Poznań, 1840. Т. 2. 491 s.
16. Брехуненко Віктор. Східна брама Європи. Козацька Україна в сере-
дині XVII-XVIII ст. Київ, 2014. 504 с.
17. Газін В.В. Павло Тетеря. Київ, 2013. 224 с.
18. Горобець Віктор. Еліта козацької України в пошуках політичної легі-
тимації: стосунки з Москвою та Варшавою, 1654-1665. Київ, 2001.
533 с.
19. Дорошенко Дмитро. Гетьман Петро Дорошенко: огляд його життя і по-
літичної діяльності / редактор Василь Омельченко. Нью-Йорк, 1985.
711 с.
20. Дорошенко Д.І. Степан Опара, невдалий гетьман Правобережної
України // *Праці Українського історично-філологічного товариства в
прозі*. Прага, 1939. Т. 2. С. 30-41.
21. Костомаров Н.И. Руина. Историческая монография 1663-1687 гг. //
Собрание сочинений. Санкт-Петербург, 1905. Кн. 6. Т. 15. 374 с.
22. Кривошея В. Генеалогія українського козацтва: Нариси історії козаць-
ких полків. Вид. 2-е, доп. Київ, 2004. 391 с.
23. Мицик Ю.А. Умань козацька і гайдамацька. Київ, 2002. 187 с.
24. Петровський М. Нариси історії України XVII – початку XVIII століть.
(досліді на літописом Самовидця). Харків, 1930. 453 с.
25. Смолій В., Степанков В. Петро Дорошенко. Політичний портрет: нау-
кове видання. Київ, 2011. 632 с.
26. Чухаліб Т. Стрімка кар'єра козацького сотника. Степан Опара 1665 //
*Гетьмани Правобережної України в історії Центрально-Східної Європи
(1663-1713)*. Київ, 2004. С. 54-64.
27. Яковлева Т. Руїна Гетьманщини: Від Переяславської ради-2 до Анд-
русівської угоди (1659-1667 рр.). Київ, 2003. 644 с.
28. Groszkowski M. Jan Stachurski komendant Białej Cerkwi w latach 1664-
1668. Oświęcim, 2014. 123 s.
29. Naratun A. Stefan Opara hetman na Prawobrzeżu (zm. po 1665) //
Hetmani zaporoscy w służbie króla i Rzeczypospolitej / Pod. red. P. Krolla,
M. Nagielskiego, M. Wagnera. Zabrze, 2010. S. 326-329.
30. Majewski W. Powstanie kozackie 1664 r. (czerwiec-grudzień) // *Studia i
materiały do historii wojskowości*. Warszawa, 1972. Т. 18. Cz. 2. S. 147-
199.
31. Majewski W. Opara Stefan (Stepan) // *Polski Słownik Biograficzny*.
Wrocław, 1979. Т. 25. S. 113-115.
32. Perdenia J. Hetman Piotr Doroszenko a Polska. Kraków, 2000. 501 s.

В. В. Степанков

**Гетман Бесталанной судьбы: попытка реконструкции
исторического портрет Степана Опары**

*Статья посвящена выяснению жизни и деятельности Степана
Опары, которому суждено было на протяжении 2-х месяцев (июль-
август 1665 г.) владеть гетманской булавой в Правобережной*

Украине. Вследствие очень кратковременного термина пребывания у власти, а также ограниченности круга источников, освещающих его бытие и участие в революции, личность этого обладателя булавы остается малоизвестной в исторической литературе.

Выяснено, что он происходил из семьи потомственного казаков Опар. Принимал активное участие в революционных событиях 1648-1665 гг. В конце 50-х гг. стал Медведовским сотником, а в 1661 г. занимал должность Чигиринского полковника; выполнял дипломатические поручения Ю. Хмельницкого. Осенью 1664 г. организовал, вероятно, Медведовский полк. Весной 1665 г. уже контролировал Чигиринщину, а в июне овладел Уманью. Имея большой авторитет, в начале июля избирается радой гетманом. Его деятельность направлялась на восстановление самостоятельности Украинского государства по р. Случь. Однако, прямолинейность в действиях, ошибки в отношениях с татарами, интриги белоцерковского коменданта Я. Стахурского и частично генерального обозного П. Дорошенко предопределили его арест 28 августа татарами. Дальнейшая судьба неизвестна: согласно одних данных он умер в заточении в Польше, согласно других – был казнен поляками.

Ключевые слова: Степан Опара, гетман, казацкая старшина, Павел Тетеря, восстание, Правобережная Украина, казаки, татары, Крымское ханство, П. Дорошенко, Я. Стахурский.

V. Stepankov

Hetman of the Best Value: the appeal of the reconstruction of historical portrait of Stepan Opara

The article is devoted to the illumination of the life and work of Stepan Opara, who was destined for 2 months (July – August 1665) to own Hetman's mace in right-bank Ukraine. Due to the very short term in power and the limited number of sources which shed the light on his existence and participation in the revolution, the figure of this master of the mace is little known in the historical literature.

He was ascertained to origin from the family of the hereditary Cossacks of Opar. He took an active part in the revolutionary events of 1648–1665. At the end of the 1650s he became the Medvedev centurion, and in 1661 he occupied the post of the Colonel of Chigirin; he performed the diplomatic missions of Yu. Khmelnytskyi. In autumn of 1664 he formed, apparently, the Medvedev Regiment. In the spring of 1665 he already controlled Chigirinsk, and in June he took possession of Uman. Having great authority, in early July he was elected as a Hetman by the council. The aim of his work was to restore the independence of the Ukrainian state along the Sluch River. However, the straightforwardness in his actions, the mistakes in the relations with the Tatars, the intrigue of Bila Tserkva commandant and, partly, the general outpost of P. Doroshenko caused his arrest by the Tatars on August 28. His further fate is unknown: according to some data, he died in prison in Poland, after the other – he was executed by Poles.

Key words: Stepan Opara, Hetman, Cossack officer, Paul Teterya, uprising, right-bank Ukraine, Cossacks, Tatars, Crimean Khanate.

Отримано: 1.07.2017